

Mallasveden pesimälinnusto

Pentti Linkola

Tuikkakoskelo *Mergus serrator* voi Mallasvedellä hyvin. Kuva: TAPIO SOLONEN

Suurten sisävesien lintukannat ja niiden muutokset tunnetaan huonosti vaikkapa merten saaristolinnustoon verrattuna (Linkola 2003). Pitkiä havaintosarjoja ja pitkän ajan kuluessa useita kertoja toistettuja laskentoja julkaistu niukasti. Mallasvesi on yksi linnustoltaan parhaiten tutkituista suurjärvisistä Suomessa.

Omaleimainen Mallasvesi

Mallasvedestä pääosa kuuluu Pälkäneen, noin viidennes Sääksmäen kuntaan, vähäinen kolkka lännessä Valkeakosken kaupunkiin. Ympäristökeskuksen hydrologin, Esko Kuusiston välittämien tietojen mukaan sen pinta-ala keskivedenkorkeudella on 55,7 km² ja rantapituus 159,4 km. Mallasvesi on kokoomajärvi, jonka kautta virtaa Valkeakosken kolme hyvin runsasvetistä vesistöä, Längelmäveden-Roineen reitti Laajansalmen ja Sulkusalmen kautta pohjoisesta, Pälkäneveden reitti Kostianvirran kautta idästä ja Luopioisten–Hauhon reitit Pinteleen–Harhalanjoen kautta kaakosta. Linnuston kannalta

merkittävä lähinaapuri on Tyköljänjärvi, lyhyen puron erottama hyvä lintujärvi etelässä. Sen kanssa Mallasvedellä on ilmeisesti naurulokkien, kenties myös kalatiirojen ja härkälintujen vaihtoa puolin ja toisin.

Mallasvesi on Hämeen suurista reittijärvistä tavallaan monipuolisin. Ainoa tärkeä elinympäristö, mikä puuttuu, on mätäniitty, sotkien, heinätavin ja ennen kaikkea lapasorsan biotooppi. Myös korte, kaikkien sorsien mieluisin ilmaruoho on vähissä. Sitä vastoin suuria ruokokasvustoja on itä- ja kaakkoisrannoilla, joilla ranta on pitkälti niin matalaa, että ennätyskuivana keväänä 2003 oli vedestä paljastunutta uutta maata kilometrimäärin, kaikkiaan hehtaareja. Täydellisenä vastakohtana on lännessä ja luoteessa syviä, äärimmäisen karuja, rantasipillekin mahdottomia louhikkorantoja.

Itäinen ja keskinen, aava ja saareton ulappa on mitoiltaan noin 6 x 10 km. Kaakkoisella lavealla Harhalan selällä on vain neljä puutonta karia ja kolme metsäsaarta, itäisellä kirkonkylän selällä ainoastaan yksi puuton kari. Keskiössäkin on saaria hyvin harvaksen

seen (isoja ja pieniä 17). Sitä vastoin lounaisella, läntisellä ja luoteisella Mallasvedellä on valtaisa määrä erikokoisia saaria, luotoja ja pikku karintöppäitä. Kaikki erikseen laskien saaria on parisataa, joista suuria metsäsaaria 14 ja yksi mantereenomainen suusaari (Karhunsalo). Ison selän ja luoteisen Tyrynsejän kurkussa on oikea saarten labyrintti. Kaikkein erikoisinta Mallasvettä ovat laajoilla alueilla valtavat vesikiviköt, joukossa satoja – usein pyramidin muotoisia – suurkiviä. Niiden ansiosta Mallasvesi on lokkien pesinnälle erityisen sopiva. Vastaavaa vesikiviköiden runsautta tuntemistani Suomen järvistä on vain Luopioisten Kukkialla.

Kalliorantoja ei Mallasvedellä ole nimeksikään, eikä täysin puuttomia silokallioluotoja. Tiirroille optimaalisia luotoja ei ole, on vain yksi kallioinen, osaksi puustoinen saari ja joitakin pienille kolonioille soveltuvia maa-, louhikko- ja pensaskareja. Mantereella on Uutananniemessä mahtava kalliopahla, aikanaan varmasti korpin ja muuttohaukan asuma, nykyisin täysin huviloiden ja jyrkänteitä myöten rakennettujen portaikkojen vallassa. Kiinteää asutusta ja peltoja ei ole lainkaan saarissa ja mannerrannoillakin rantaviivaan saakka vain vähäisillä rantaosuuksilla. Huviloita on satoja, mannerrannoissa ei ole pitkiä huvilattomia osuuksia. Metsäsaaret sen sijaan ovat varsin vähähuvilaisia, niissä on jopa aivan asumattomia, erämaisia ulkorantoja.

Pienempien luotojen huvila-asutus on hyvin omalaatuista, on paljon Valkeakosken työväen heti sotien jälkeen pakkilaatikoiden laudanpätkistä ym. pula-ajan materiaaleista kyhättyjä mökkejä. Useita näistä on viime vuosina jäänyt asumattomiksi, jopa tontteineen, vailla ovia ja ikkunalaseja tai kokonaan kasaan luhistuneina. Jotkut autiorötteleiden, pienten romulaivojen ja romuläjien (ja lokin pesien) saaret ovat todella vaikuttavia (ja joskus erinomaisia yöpymisasioita ornitologille). Tällaista viehättävää huvila-asutuksen taantumaa ei tavata muilla järvillä. Vastaavasti Mallasvedellä on niukasti uutta huvilakantaa, sehän nykyisin koostuu mahtavista kaksikerroksisista palatseista. Kaiken kaikkiaan kesämökkien keski-ikä on huomattavan korkea.

Läntisen perukan niemessä ulottuu Säterin mahtava tehdasrakennuskompleksi satojen metrien matkalla suoraan rantaan. Toisaalta sen edustalla saaret ovat erityisen laajalti asumattomia (ja linnustoltaan jännittäviä). Sisäpuolisen kapean Ulvajanlahden olen tutkinut vain yhtenä vuonna (2003) ja jättänyt sen pois käsillä olevasta aineistosta.

Lintulaskennat

Linnut-vuosikirjassa 2002 olen luetellut linnustoinventointini suurilla sisävesillä, ensi sijassa Etelä- ja Keski-Hämeessä. Niistä Mallasvesi kuuluu ”keskiraskaaseen sarjaan”, siellä olen soutanut 1950–2003 16 vuotena 84 päivänä yhteensä 594 havainnointituntia. Useimpina vuosina olen tutkinut vain osa-alueita. Etenkin 1950-luvulta on erityisen paljon poikuesoutuja vielä pesimäajan jälkeenkin heinä–elokuussa. Kolmelta vuodelta on vertailukelpoinen koko järven laskenta rantaviivaa myöten, kaikki saaret, luodot, karit ja vesikivikot mukaan lukien: 1966 7.–10.6. ja pieni vähälintuinen osuus 18.6., 1997 31.5.–4.6. ja pieni vähälintuinen osuus 13.–14.6., 2003 19.–25.5. Kaikki nuo kolme kevättä sattuiivat olemaan keskimääräistä myöhäisempiä (jäidenlähtö läheisellä Vanajanselällä 1951–2003 keskimäärin 3.5., 1966 15.5., 1997 7.5., 2003 13.5.), joten siitäkkin lajiston valtaosasta, jonka pesivän kannan paras laskenta-aika on toukokuussa, saatiin melko kelvolliset luvut.

Valkeakosken Lintuharrastajat ry:n julkaisusarjassa on Jorma Aholan, osaksi Jouko Herityn ja Juhani Sappisen kanssa tekemä Mallasveden lintukartoitus keskivarhaiselta vuodelta 1991 (Vanajanselän jäidenlähtö 2.5.). Kartoitus tehtiin 25.5.–27.6., useimmille lajeille liian myöhään, ja pieneltä osalta vain pistelaskentana. Uikkujen, kuikan ja lokkilintujen osalta saadut luvut kuvastavat kuitenkin pesimäkantojen kokoa.

Lintukannat ja niiden muutokset

Taulukossa 1 on hahmotelma Mallasveden vesilinnuston koostumuksesta. Luvut tarakoittavat pesiviä pareja (sorsista koiraiden perusteella) taikka (*kursivoidut*) tutkituilta osa-alueilta saatuja suhdelukuja, joissa vertailulukuna on saman osa-alueen pesivä kanta 1997. Sulkeissa olevat parimäärät ovat hyvin likimääräisiä, usein vähimmäislukuja. Minkä arvoisia ne kussakin tapauksessa ovat, käy ilmi lajikohtaisesta katsauksesta.

Ranta-alueen linnut

Kaulushaikara *Botaurus stellaris*

Pesälöytö (elämäni ainoa) yhdessä rengastaja Anu Murron kanssa 2003 itärannan ruovikoissa.

Ruskosuohaukka *Circus aeruginosus*

1980-luvun uudistulokas Hämeessä. 1997 yksi, 1998 kaksi, 2003 kolme ilmeistä pesimäpaikkaa, kaikki itä- ja kaakkoisrantojen suuruuovikoissa.

Sääksi *Pandion haliaetus*

Laji ei pesi Mallasveden rannoilla eikä saarissa. Puolenkymmentä paria ympäristön metsistä kalastaa suhteellisen vähän Mallasvedellä.

Kurki *Grus grus*

Laulujoutsenen tavoin räjähdysmäisesti lisääntynyt kurki on vallannut myös suurvesien lahdelmia ja luhtarantaisia saaria, mutta Mallasvedeltä en ole sitä vielä löytänyt. Ensimmäiset joutilaat linnut rannoilla 2003, 2+2 yksilöä.

Meriharakka *Haematopus ostralegus*

Hauska ja yllättävä pesimälintu Mallasvedellä: 1997 ja 2003 epäilemättä sama pari erikoisella pesäpaikalla, pienellä täyspuustoisella lehtipuuosaarella. Vuonna 2003 pesä oli hiukan eri kohdassa, retkeilijöiden nuotion kivikehän sisällä. Oudon pesimäympäristön selittävät parinsadan metrin päässä mantereella Säterin tehtaan nurmikentät. Vuonna 1997 pesintä oli ensimmäisenä Hämeessä; 2005 meriharakka asetui uudistulokkaana Vanajanselälle ja 2007 Rauttunselälle.

Taivaanvuohi *Gallinago gallinago*

Luhtalahdelmista laji jää soutuakierroksella helpposti löytymättä. Todetut reviirot koko järven takseerauksissa kuitenkin kuvastavat hyvin lajin jyrkkää taantumista: 1966 kuusi, 1997 kaksi, 2003 ei yhtään.

Metsäviklo *Tringa ochropus*

Vuonna 2003 ilmeinen pesimäreviiri tyypillisessä ympäristössä korpimetsäisen lahdelman pohjukassa.

Rantasipi *Actitis hypoleucos*

Olen summittaisesti arvioinut, että noin puolet rantasipeistä saattaa löytyä soutuakseerauksensa rantaviivan tuntumassa (soveltuvana aikana toukokuun puolivälistä kesäkuun puoliväliin). Rantasipi on Mallasvedellä vähälukuisempi kuin muilla Hämeen suurvesillä. Rannat ovat laajalti liian karuja ja suurlouhikkoisia, itärannoilla taas suoraviivaisia, vailla sipin suosimia lahdelmia ja niemekkeitä. Sattumanvaraisia pesälöytöjä on eri vuosilta yhteensä kolme. Kannan väheneminen 1950-luvulta vaikuttaa mahdolliselta.

Keltävästäräkki *Motacilla flava*

1980-luvulla Hämeestä sukupuuttoon hävinneelle lajille on karulla Mallasvedellä vain yksi sopiva rantaniittyhabitaatti Harhalansalmen suulla, missä aikanaan pesi useita pareja.

Västäräkki *Motacilla alba*

Laji on työn ja ajan säästämiseksi jätetty laskelmista sivuun, enkä osaa edes sanoa, kilpailisiko se kalalokin kanssa Mallasveden runsaimman pesimälinnun asemasta. Västäräkki on kaikkien rantojen yleislintu, yhtä runsas huvilarannoilla (jolloin se pesii rakennuksissa) kuin asumattomilla rannoilla (pesät kivenkoloissa). Suurin tiheys on pienillä saarilla ja luodoilla. Runsaudessa ei näyt-

täisi tapahtuneen muutoksia.

Ruokokerttunen *Acrocephalus schoenobaenus*
Laji ei tule hyvin esiin soutaen ja päiväsaikaan tehdyissä takseerauksissa. Suurin havaittu reviiirimäärä 12 on vuodelta 1997, jolloin ruovikot koluttiin tarkemmin.

Rytkerttunen *Acrocephalus scirpaceus*

Laji on löytynyt vain 1997 kolmelta reviiiriltä.

Pajusirku *Emberiza schoeniclus*

Muutama harva reviiiri (esim. 1966 viisi) lahdelmien lyhyillä pajukoluhtaosuuksilla.

Vesilinnut

Kyhmyjoutsen *Cygnus olor*

Laji saapui lounaasta käsin samoihin aikoihin kuin laulujoutsen pohjoisesta, mutta useimpien pariien satu jäi lyhyeksi laulujoutsenten brutaalein menetelmin karkottamina. Mallasvedellä on ollut vielä 1997 yksi ja 2003 kaksi pesää, tietääkseni Suomen sisävesien koillisimmat, Sääksmäen rannikolla, missä esiaikuisiakaan ”terroristi”-laulujoutsenia ei ole vielä majoillut. Kaikki pesät ovat olleet pikku pensaskareilla järvelle näkymättömissä. Vuoden 1997 pesintä oli ennätysvarhainen, 1.6. seitsemän vähintään kaksiviikkoista poikasta, mikä merkitsee, että haudonta oli alkanut keskellä auton kantavia jäälakeuksia.

Laulujoutsen *Cygnus cygnus*

1990-luvun alussa Hämeeseen ilmaantunut laulujoutsen on 2000-luvulla valloittanut hyvin harvakseltaan jo suurvesiäkin. Mallasvedelle ensimmäinen pari asetui 2002 Liessaareen, joka osoittautui myös 2003 ainoaksi pesäpaikaksi. Pesimättömiä esiaikuisia tai muuten joutilaita lintuja ei näkynyt 1997, 2003 sellaisia oli 1+2+2+2 yksilöä.

Kanadanhanhi *Branta canadensis*

Samoihin aikoihin joutsenten kanssa Hämeeseen (ja nimenomaan suurvesille) iskeytynyt kanadanhanhi on saanut huomommin jalansijaa Mallasvedellä kuin naapuriselillä: 2003 vain yksi pesä ja yksi esiaikuisen pari.

Haapana *Anas penelope*

Sopivana laskenta-aikana 2003 sain kannaksi 35 koirasta (= paria). Myöhästyneet laskennat 1966 ja 1997 eivät ole vertailukelpoisia, mutta kanta ei näytä ainakaan vähentyneen, toisin kuin Vanajanselällä, missä haapana on täysin romahtanut. Pesälöytöjä on 1950 yksi, 1951 kaksi (samassa saarella yhtäaikaa 15 metrin päässä toisistaan!) ja 2003 kolme.

Tavi *Anas crecca*

Suurvedet ovat taville hyvin sekundääristä pesimäympäristöä, ja karulla Mallasvedellä kanta on erityisen niukkaa. Vuosi 1997 näyttää olleen erityisen heikko vuosi kuten sinisorsallakin (taulukko 1).

Sinisorsa *Anas platyrhynchos*

Laji on ollut Mallasvedellä kuten muillakin suurvesillä sorsalintujen ylivoimainen ykkönen, jonka kanssa telkkä on saattanut kilpailla johtoasemasta vasta 1990-luvulla. (Pienjärvillä telkkä on ajanut reippaasti ohitse.) Laskentani ovat Mallasvedel-

lä aina myöhästyneet, mutta hyvin myöhäisenä keväällä 2003 19.–25.5. luetteloimani 102 koirasta (= paria) kuvastavat varmasti kannan suuruusluokkaa. Sinisorsa pesii mielellään pikkuluodoilla ja -kareilla, joilta pesiä löytyy lokinpesien tarkastusten yhteydessä. Pesälöytöjen puuttuminen kokonaan 1997 merkinnee kannan selvää notkahdusta.

Punasotka *Aythya ferina*

Pesimäkanta on niukka, eikä edes viereisen Tyköjärven runsas kanta säteile Mallasvedelle. Suhteellisen monta havaintoa on aivan vajailta tutkimusvuosilta 1950-luvulla, 1953 peräti yksi pesälöytö ja kaksi poikuetta.

Tukkasotka *Aythya fuligula*

Laji pesii pieninä kantoina useimmilla suurvesillä, mutta Längelmävedeltä ja Mallasvedeltä se selittämättömästi syystä lähes puuttuu. Edes tiirakoloniat eivät houkuttele, eikä auta, vaikka Mallasveden laskentoja on tehty tälle myöhäispesijälle soveltuvana vuodenaikana: 1950 yksi, 1951 yksi (pesä Tyköjärven puron suulla), 1966 yksi, 1997 yksi, muulloin nolla paria.

Telkkä *Bucephala clangula*

Telkkä on vesilintutakseeraajan murheenkryyni. Kiireisimmät koiraat karkaavat Saaristomeren suuriin kesänviettokeskuksiin jo heti jäidenlähdon jälkeen, elleivät myöhäisinä keväinä jo sitä ennen. En ole koskaan ehtinyt hankkimaan kunnollisia lukuja pesivästä kannasta muualta kuin pienjärveltä ja Vanajanselältä. Myöhäisenä keväällä 2003 Mallasveden laskennassa 19.–25.5. näytti alkupäivinä vielä huomattava osa koiraista olevan revii-reillä, mutta sitten ne nopeasti alkoivat haihtua. Laskin kuitenkin vanhat koiraat koko kierrokselta, mutta saatu summa 51 on arvoton vähimmäisluku; kanta saattoi hyvinkin olla kaksinkertainen (ja ohittaa sinisorsan?).

Telkkäkanta on 1950-luvun alusta Hämeen pienjärvellä kaksinkertaistunut, mutta suurvesillä, jotka ilmeisestikään eivät ole lajin optiimiympäristöä, moninkertaistunut, esimerkiksi Vanajanselällä 1990-luvulle 30-kertaistunut (kunnes 2000-luvulla taas kääntynyt laskuun). Kasvu on mahdollistanut 1960-luvulla alkanut pönttöbuumi, jonka ansiosta telkänpönttöjä on nyt kaikkialla Suomen järvellä paljon yli tarpeen (joskin osa vailla välttämätöntä pohjustusta tai hoitamattomia kelvottomia hylättyjen munapeseyiden tai oravan risujen vuoksi). Pönttöjä tai pesäkoloja en ole Mallasvedellä tutkinut, mutta kannan kasvu näkyi toukokuussa hautomistauoilla tavattujen naaraiden määrässä sekä kesäkuusta alkaen poikuehavainnoissa. Niinpä pitkällä poikuesoudulla poikueita oli 1951 kaksi, 1953 yksi, 1954 yksi ja 1956 yksi, mutta lyhyemmällä souduilla (lokinpoikasten rengastuksen yhteydessä) 1997 kuusitoista ja 1999 kaksitoista poikuetta. Poikueet muuten menestyvät suurjärvellä erittäin huonosti, varttuneina niissä on yleensä 1–3 (ja arvattavasti usein nolla) poikasta, ilman, että emojen erottamien yksinäispoikasten määrä mitenkään korvaisi pudotusta. Pienjärvellä ja vähäisten havaintojeni mukaan Pohjois-Suomessa poikueiden menestys on paljon parempi. Joidenkin maallikkohavaintojen mukaan päätekijä poikasten tuhoutumisessa saattaa olla hauki.

Taulukko 1. Mallasveden ranta- ja vesilinnuston parimäärät 1951–2003.

Table 1. Number of pairs of Anatidae and Charadriidae observed at Lake Mallasvesi in 1951–2003. Numbers of Anatidae refer to the number of males observed in the study area. Minimum values are shown in parentheses.

Vuosi / Year Laskija / Author	1951 P. Linkola	1956 P. Linkola	1966 P. Linkola	1991 J. Ahola	1997 P. Linkola	2003 P. Linkola
Rantasipi <i>Actitis hypoleucos</i>	132 (37/28)	67 (8/12)	29		37	31
Meriharakka <i>Haematopus ostralegus</i>	0	0	0		1	1
Laulujoutsen <i>Cygnus cygnus</i>	0	0	0	0	0	1
Kyhmyjoutsen <i>Cygnus olor</i>	0	0	0	0	1	2
Kanadanhanhi <i>Branta canadensis</i>	0	0	0	0	0	1
Sinisorsa <i>Anas platyrhynchos</i>						(102)
Sinisorsa, pesälöydöt / nests			13		0	9
Tavi <i>Anas crecca</i>			(15)		(5)	(12)
Haapana <i>Anas penelope</i>		(5)	(7)		(12)	35
Punasotka <i>Aythya ferina</i>	>2	0	1		2	4
Tukkasotka <i>Aythya fuligula</i>	1	0	1		1	0
Telkkä <i>Bucephala clangula</i>						(51)
Isokoskelo <i>Mergus merganser</i>						(65)
Tukkakoskelo <i>Mergus serrator</i>	28 (8/29)	82 (9/11)	32	(8)	40	54
Silkkiuikku <i>Podiceps cristatus</i>	14 (9/63)	18 (2/11)	40	(41)	81	143 (46/32)
Härkälintu <i>Podiceps grisegena</i>	0	1	0	1	3	7
Kuikka <i>Gavia arctica</i>	>4	>3	5	3	2	3
Kalatiira <i>Sterna hirundo</i>	77 (20/26)		36	52	>41	
Naurulokki <i>Larus ridibundus</i>	0	0	0	0	26	1
Kalalokki <i>Larus canus</i>	18 (24/131)	27 (28/105)	200	332	352	474
Harmaalokki <i>Larus argentatus</i>	0	0	5	46	105	109
Selkälokki <i>Larus fuscus</i>	126 (24/19)	72 (13/18)	62	38	28	46
Merilokki <i>Larus marinus</i>	0	0	0	0	0	1
Nokikana <i>Fulica atra</i>					>4	

Tukkakoskelo *Mergus serrator*

Laji pesii aika tarkkaan kuukautta myöhemmin kuin isokoskelo ja on siksi parhaiten laskettavissa touko–kesäkuun vaihteessa. Taulukon 1 numerot viittaavat kannan kasvuun, vaikka kehitys on ollut päinvastainen Vanajanselällä ja Pälkäneveden eri selillä. Vastaavasti poikuehavaintoja kertyy vasta heinä–elokuussa (huippuaikainen poikue, emo + 8 p, 27.6.1993), ja niinpä ne painottuvat parhaiden poikuesoutujen vuosille 1950- ja 1960-luvuille. Tukkakoskelo kokoa useita suuria yhteispoikueita, mm. 1966 19 poikasta, 1971 20 ja 33 poikasta. Lajin pesä pensastiheiköissä, risukasissa tms., harvoin isokoskelon tavoin kivilouhikossa, on vaikeasti löydettävä, eikä minulla ole kuin yhteensä kuusi pesälöytöä.

Isokoskelo *Mergus merganser*

Käsitykseni isokoskelosta perustuu poikueisiin, joita olen havainnut Mallasvedellä kaiken kaikkiaan 97. Vertailu poikuesoutujen kilometrimääriin näyttää osoittavan, että kanta on kasvanut jonkin verran, mutta ei läheskään siinä määrin kuin telkkä- ja lokkilintukannat (niinpä jo 1951 13 ja 1953 kahdeksan poikuetta). Pesintä on varhainen, ensimmäisten muninta jo vahvojen jäiden aikana (usein kaukanakin sulista salmista). Isokoskelopoikueita vaivaa – kaikilla suurjärvellä – sama ilmiö kuin telkkäpoikueita, poikasten suuri kuolevuus. Touko–kesäkuussa, 2–3-viikkoihin saakka, emon perässä ui lupaava 8–12 pojan letka, heinä–elokuussa on jäljellä tavallisimmin 1–3 poikasta, ja kesän mittaan yhä runsastuvat

yksinäiset naaraat viestivät kokonaan tuhoutuneista poikueista. Poikaskato näyttää vielä jyrkentyneen vuosien aikana. En ole pystynyt selvittämään, onko syynä minkki, hauki vai (kuten haahkanpoikasilla) jokin tauti. Harmaalokin sulkin pois, koska harmaalokin poikasjahteja varmasti näkisi, jos niitä olisi. Kaikesta muusta havaintoaineistosta poikkeaa 27.6.1990 Mallasvedellä tapaamani jättipoikue, naaras ja 50 lähes puolikasvuista poikasta (silti kahdessa naapuripoikueessa 8+9 poikasta). Isokoskelollahan ei ole normaalisti ollenkaan samassa määrin kuin tukkakoskelolla taipumusta kähveltää poikasia toisilta emoilta; tämän kummallisen jättipoikueen jälkeen ennätykseni (kaikilta järveltä 1950–2007) on 14 isokoskelon poikasta. Niinpä pidän havaintoa valtavassa aineistossa epätyypillisenä poikkeuksena, enkä saa siitä selitystä poikueiden supistumiselle.

Pesiä etsin uttammin 1950-luvulla ja löysin joitakin huviloiden alta ja kiviluolista, yhden halkopinon alta; koskelokoon pönttöjä ei tuolloin vielä ollut. Myöhemmiltä vuosilta on vain joitakin pönttöpesintöjä. Isokoskelokoiraat eivät lähde merelle aivan niin varhain kuin telkkäkoiraat, ainakin enimmäst vastari viikkoa jäidenlähdon jälkeen. Laskentatulokset 19.–25.5.2003, 65 vanhaa koirasta, on uskoakseni vain lievä aliarvio pesivän kannan koosta. Koskelojärvenä Mallasvesi on kautta vuosien ollut Hämeen järvistä paras. Tämä koskee molempia lajeja, jotka ovat kutakuinkin tasoissa, isokoskelo ilmeisesti hivonen lukuisampana.

Kaakkuri *Gavia stellata*

Laji vieraillee niukasti Mallasvedellä, konsertoi joskus keskiulapoilla. Pesimälampia ei ole aivan lähistöllä.

Kuikka *Gavia arctica*

Laji on ollut 1950-luvulta alkaen Mallasvedellä hämmästyttävän vähälukuinen ja vähentynyt vielä entisestään - toisin kuin muilla suurvesillä, joilla kanta on nousussa. Voisi ajatella, että tiheä mökiasutus sotavuosista lähtien pienillä luodoilla ja nimenomaan juuri niillä on masentanut kuikkia. Joka tapauksessa kuikka noudattaa uikkujen linjaa siten, että vahvoilla silkkiuikkujärvillä kuikkakanta on niukka ja useimmilla suurjärvillä sekä härkälintu- että kuikkakanta on moninkertainen.

Silkkiuikku *Podiceps cristatus*

Laji on Mallasvedellä säilyttänyt vankan asemansa – ja kasvattanut kantaansa (taulukko 1) – toisin kuin Hauhon itäisillä selillä (Ari Lehtinen) ja Kukkiolla (Anu Murto), joilta ylivoimainen kilpailija härkälintu on viime vuosikymmeninä lajin häätänyt. Pälkäneveden selillä härkälintu on puristanut ennen laajalti pesineen silkkiuikun kolmeen tiiviiseen koloniaan. Sameavetiset ja vahvasti ravinteiset suurjärvet, koko Vanajavesistö ja Hauhonselkä, ovat ehdottomasti silkkiuikun vallassa, mutta Mallasvesi on ainoa kirkasvetinen järvi, jossa silkkiuikun asema on näin hyvä. Ainoana lajille täydellisenä laskentavuonna 1997 runsaasti puolet kannasta pesi tyypillisimmässä pesimäympäristössä, itä- ja kaakkoisrantojen suurissa *Phragmites*-ruovikoissa. Kuitenkin yli 30 paria (2003 enemmän) pesi yksittäisparein osaksi hyvinkin erikoisilla, Hämeessä ainutlaatuisilla paikoilla, karujen rantojen ja selkäsaarten lahdelmissa, jopa kokonaan vailla ruohostojen suojaa. Monet pesät oli rakennettu vedenalaisten kivien päälle tai pelkälle sileälle pohjalle lähes metrinkin syvyiseen veteen. Äärikuivana vuonna 2003, jolloin matalat rantavedet jäätyivät pohjia myöten ja jäät keväällä nostivat massoittain ulpukan juuria pintaan, iso joukko silkkiuikkuja teki pesänsä näiden kelluvien, paksujen juuripatukoiden varaan ja seilaili tuulen mukana kymmeniä metrejä edestakaisin.

Härkälintu *Podiceps griseogenus*

Laji näyttää hyvin hitaasti hivuttautuvan mallasveteläiseksi (taulukko 1). Sillä on ollut kaksi pesimäaluetta, Karhunsalon ympäristö luoteissaaristossa ja Suolahti etelärannalla. Pesät ovat kuten muuallakin suurvesillä niukkaruohoisilla rannoilla ja useimmiten varsin näkyvinä – suuria ruovikoita laji karttaa.

Nokikana *Fulica atra*

Laji pesii Hämeen suurvesistä runsaana ainoastaan rehevällä Vanajanselällä. Mallasvedellä ainoat pesäpaikat ovat koilliset – itäiset suurruovikot, jotka sauvoin läpi melko tarkkaan 1997 ja löysin neljä pesää. Kaakkoisen Harhalanselän lähes yhtä vankoissa ruovikoissa laji ei ole ollut.

Pikkulokki *Larus minutus*

Laji ei ole pesinyt Mallasvedellä, mutta myöhään kesä–heinäkuussa on 1997–2003 Kankaisten ulkokareille asetunut vaihteleva määrä (2–15) kovasti kiukuttelevaa, kuitenkin pesätöntä yksilöä. Ne saattavat olla läheisellä Pälkäneselällä pesänsä menettäneitä lintuja.

Naurulokki *Larus ridibundus*

Laji puuttuu Mallasvedeltä useimpina vuosina kokonaan. 1981 oli pieni yhdyskunta Liessaaren ruohostoissa, 1997 Onkkaalan Keiniänkarilla kolme pesää ja Kankaisten ulkokarilla 23 pesää (joiden vastakuoriutuneet poikaset minkki salamavierailulla nitisti kaikki), sekä 2003 yksi yksittäispesä Karhunsalon ulapan suurella vesikivellä.

Kalalokki *Larus canus*

Laji on nykyään Mallasveden kuten muidenkin suurvesien runsain ja sikäli mielenkiintoinen vesilintu, joka jo 1960-luvun alussa sivuutti aikaisemman ykköslajin, sinisorsan. Mallasvesi on erityisen hyvä kalalokkijärvi, jonka – vesialaan ja rantapituuteen suhteutettuna – Hämeen (ja ehkä koko maan) suurvesistä voittavat vain Kangasalan Roine (Jorma Ahola) ja Kukkia (Anu Murto). Pesivän kannan kehitys on noudattanut 1940-luvulta alkaen samaa kaavaa kaikilla vesillä. Kotimaassa munien keruu, ”vahinkolinnun” pesien tarkoituksellinen hävittäminen ja koukkukalastus, ulkomailla (ensi sijassa Tanskassa ja Etelä-Ruotsissa) voimaperäinen metsästys taantuivat 1960-luvulla ja lähes päättyivät 1970-luvulla. Kalalokkikanta lähti jyrkkään nousuun ja viisin- tai jopa kahdeksankertaistui jo 1980-luvulle tultua. Tällöin ilmaantuivat uudet tappiotehokijät. Variksen ei niukan kannan aikana kannattanut panostaa kalalokin muniin, eikä se 1950- ja 1960-luvuilla koskaan onnistunut murtamaan kalalokin puolustusta. Kuitenkin kun varisparin reviiirille alkoi karttua kymmenen ja enemmänkin suurimunaista lokin pesää, varikset kehittivät menetelmiään,

ja nykyisin varis on merkittävä kalalokin peseyden hävittäjä. Samaan aikaan kanahaukat ovat siirtyneet metsistä osittain rannoille ja vievät joskus pitkiltä rantaosilta systemaattisesti kaikkien lokkilajien isot poikaset. Kokonaan uusia lokinpoikasten surmaajia olivat huuhkaja vähäisessä ja villiminkki mullistavassa määrin. Kalalokin poikastuotto on pudonnut dramaattisesti, eri otoksisani 0,1–0,3 lentopoikaseen pesivää paria kohti, kun se yhdessä suuressa selvityksessäni 1951 oli 1,0. 1980-luvun jälkeen kannan kasvu on hidastunut, mutta kuitenkin vielä jatkanut kasvuaan (poikkeuksena Vanajanselkä, jossa kanta on jähmettynyt viimeisten 35 vuoden aikana tasaiseen, n. 400 pariin). Vielä aikavälillä 1997–2003/2004 kasvu oli Pälkäneveden eri selillä 15–25 % ja Mallasvedellä (taulukko 1) yli 30 %. Nähtävästi kalalokkikannalle ihmisen taholta tuleva verotus oli niin raskas, että sen päätyminen, josta on seurannut aikuiskuolleisuuden viivästyminen eli keski-ään (ja pesintöjen määrän) kasvu, on merkittävämpi kuin poikastuoton romahtaminen. Voidaan myös spekuloida, että 1950-luvulla äkillisesti tapahtuneella muuttohaukan häviämisellä olisi jokin merkitys kalalokin menestymiselle.

Erot ”uuden aallon” aikaisessa kannan kasvussa eri järvillä saattavat johtua näiden poikastuoton eroista (tiedetäänhän rengaslöydöistä, että pesimään ryhtyvät linnut ovat keskimäärin uskollisia synnyinjärvelleen). Mallasveden suurrengastuksissa 1999 ja 2001 oli huomattavan paljon pesyitä päässyt rengaspoikasikään ja sen jälkeenkin selviytyminen (minkin ja lentopoikasiakin saalistavan kanahaukan kynsistä) aikuisiksi näyttää sujuvan paremmin kuin muilla järvillä: rengaspoikasista

Kalalokki *Larus canus* on Mallasveden runsain vesilintu. Kuva: TAPIO SOLONEN

Kalatiira *Sterna hirundo* on runsastunut. Kuva: JUKKA HAAPALA

1999–2001 on Mallasvedeltä tavattu 1.1.2008 mennessä 6,7 % (14/208), muilta järviltä vain 3,8 % (24/627). Mahdollisesti Mallasveden valtavissa vesikivikoissa ja louhikoissa etenkin minkin on keskimääräistä vaikeampi operoida. Kalalokki on pesäpaikan valinnassa hyvin joustava, mutta selvästi suosituimpia ovat kivet (ja niistä veden ympäröivät kivet). Mallasvesi täyttää tämän toiveen harvinaisen hyvin. 2003 pesistä 90 % oli kivillä ja vain 28 maapohjalla tai mättäissä, 7 puissa, 9 laitureilla tai telineillä ja ainoastaan 8 rakennusten katoilla tai savupiipun päällä - eikä ainoakaan kalliolla! Kalalokki on Mallasvedellä selväpiirteinen yksittäispesijä. Parhaiden vesikivikoiden pesäthentymistä vain Ukonluodon tiiviisti sijainneet 11 pesää voitaneen katsoa varsinaiseksi koloniaksi.

Selkälokki *Larus fuscus*

Kannat kasvoivat 1950-luvun alusta (sota- ja pula-ajan voimaperäisen munienkeruun ja tahallisen ”vahinkolinnum” vainon jälkeen) jyrkästi 1970-luvun alkuun, minkä jälkeen seurasi yhtä jyrkkä pudotus (Vanajanselällä kymmenenteen osaan huippuvuosista, parhailla selkälökisellä Pälkänevedellä kolmasosaan). 1990-luvulla väheneminen päättyi (paitsi Vanajanselällä), Pälkänevedellä kanta juuttui ainakin kymmeneksi vuodeksi samoihin lukuihin, Mallasvedellä yllättäen korjaantui huomattavasti takaisin vuodesta 1997 vuoteen 2003. Tulevaisuuskin näytti 2003 hyvältä, pesimämenestys loistavalta: haudonnan puolivälissä 46:sta pesyeestä ei ainoakaan kokonaan tuhoutunutta (8:ssa munamäärä vähentynyt 1–2:ksi). Poikasten menestyminen jäi tietyntoimiiin, sopi vain toivoa, etteivät harmaalokit panneet toimeen verilöylyä kuten Pälkäneselällä 2004 tai kanahaukat iskeneet Pälkäneselän malliin saariin poikasten vartuttua ja nousua kiville. Pahaenteisesti kylläkin kanahaukka saalisti 25.5. selällisellä Alttarisaaressa. Selkälökilla on lokeista eniten taipumusta koloniapesintään. 1966 Mallasvedellä oli 16 pesän hajanainen yhdyskunta lähekkäisillä kivillä ja kareilla Puolivälinsaariassa, jotka sittemmin harmaalokki on täysin valloitta-

nut. 1997 oli Seivässaarten Pajukarilla pohjois-selällä 10 pesän tiivis yhdyskunta ja 2003 peräti kaksi tiivistä yhdyskuntaa, lounaiselän Pajukarilla yhdeksän ja Seivässaarten Pajukarilla 16 pesää. Silloin peräti yli puolet koko kannasta pesi kolonioissa.

Harmaalokki *Larus argentatus*

Laji on Mallasvedellä uudistulokas 1950-luvun lopulta kuten kaikilla Hämeen vesillä, paitsi pienen siemenkannan Vanajanselällä ja Hauhonselällä. Jo vuonna 1997 kanta oli järven kokoon nähden – verrattuna muihin selkävesiin – suhteettoman runsas. Välillä 1997–2003 kanta ei kuitenkaan enää kasvanut kuten kala- ja selkälökilla, mikä johtunee siitä, että Valkeakosken oma kaatopaikka suljettiin pian vuoden 1997 jälkeen. Paljon suurempaakin takaiskua olivat Valkeakosken ornitologit povanneet. Harmaalokki on Mallasvedellä yksittäispesijä, 2003 vain Puolivälinsaarten 16 pesää oli selvä kolonia, vaikkakin lavealti suurelle louhikolle hajonneena. Säterinniemiessä 2003 pesä 3-kerroksisen talon katolla oli ensimmäinen Hämeessä toteamani rakennuspesintä. Harmaalokin pesimämenestys on loistava, kärkisijoilla Suomen koko linnustossa. Ihmiset eivät juuri liiku sen pikku kareilla ja kalliopaaseilla, ja varhainen pesintäkin takaa sen, että lomakauden alussa jo pienet poikaset piilottelevat maallikolta löytymättömissä. Hyvin vähän tiedän tapauksia, joissa minkki on onnistunut saalistamaan harmaalokin poikasia, ja variksen kanssa sillä vallitsee kauhun tasapaino: varikset saavat tepastella pesäkarilla pesien välissä (ja etsiä sinisorsan ja koskelon munia) eivätkä koske harmaalokin muniin. Itse asiassa juuri Mallasvedellä olen ainoan kerran nähnyt variksen yrittävän ryöväätä harmaalokin pesyeen, mutta poskelleen sekini yritys meni.

Mallasveden harmaalokeista oli 1997 vain 3,6 % (2/56), mutta 2003 jo 18 % (9/55, niistä 2 pelkällä teräsrenkaalla, 7 myös värirenkaalla) rengastettuja, mikä on korkein lokeille missään mitattamani rengastettujen lintujen osuus.

Merilokki *Larus marinus*

Laji on ollut meriharakan ohella Mallasveden jännittävin pesijä: 2003 Muikkusaaren vesikivikolla merilokki hautoi korkeimman, kiipeämättömän vesipaaden laella (ympäröivillä saarilla ja karikoilla runsaasti harmaalokkien pesiä). Muilla alueeni järvillä merilokki on pesinyt vain Vanajaveden Vanajanselällä ja Rauttonselällä, muualla on olo koskaan tavannut edes vierailevaa yksilöä.

Kalatiira *Sterna hirundo*

Mallasvesi on heikompi tiirajärvi kuin Pälkänevesi, Längelmävesi ja etenkin mahtava tiiravesi Vanajanselkä. Paras pesimäympäristö, täysin puuttomat kallio- tai saraluodot, puuttuu, ja käytettävissä on vain yksi osaksi paljas selkälökisaari sekä muutamia harvapensaisia kareja ja lähekkäisten suurten lohkareiden yhdistelmiä. Niillä tiiroja pesii etupäässä yksin tai kaksin ja muutamissa aivan pienissä kolonioissa – pesäpaikat vaihtuvat paljon vuodesta toiseen. Useimmat kierrokseni ovat olleet kalatiiran laskennan kannalta joko liian varhaisia tai liian myöhäisiä. Vähän liian varhaisessa laskennassa 1997 tiiroja pesi 17 eri paikalla, suurimmissa kolonioissa 5, 8 ja 10 pesää. Oikeaan aikaan takseerauksia on tehty 1966 sekä (J. Ahola & kumppanit) 1991; jälkimmäiseltä vuodelta on suurin kokonaismäärä, 52 paria. Taulukko 1 antaa viitteitä kannan selvästä kasvusta – kuten muillakin Hämeen vesillä.

Kirjallisuus

Linkola, P. 2003: Lintujen havainnointi suurilla selkävesillä. Esimerkkinä laskenta Längelmävedellä 1999. – Linnut-vuosikirja 2002: 138–144.

Kirjoittajan osoite / Author's address
FI-37720 Ritvala

Summary: Bird fauna of the Lake Mallasvesi, in 1951–2003

The Lake Mallasjärvi is a large water body situated in Tavastia, southern Finland. This article presents an overview of the bird censuses conducted there. The main results are presented in Table 1.